KAPADOKYA ÜNİVERSİTESİ
ANKASAM
Siyasa Belgesi - 5
Türk Dış Politikasında Güncel Konular
18 Mart 2025

Özet

Orta Doğu, sürekli değişen ve çok farklı dinamiklere sahip bir bölge hâline gelmiştir. Günümüzde Orta Doğu denildiğinde akıllara kaotik bir bölge gelmektedir. Özellikle 19. yüzyılın sonlarından itibaren bu bölgede sürekli bir kaos hâkim olmuş, 20. yüzyılda ise bir türlü istikrara kavuşamamıştır. Türkiye, Orta Doğu içinde yer alan bir ülke olarak buradaki gelişmelerden doğrudan etkilenmektedir.

Orta Doğu, adeta küresel güçler için yeni bir düzen arayışının platformu hâline gelmiştir. Türkiye'nin Orta Doğu'ya yönelik politikalarını şekillendirirken belirli temel prensiplere bağlı kalmıştır. Bunlardan biri, "bölge ülkelerinin iç işlerine karışmama" ilkesidir. Bir diğer ilke, "bölge ülkeleriyle ikili ilişkileri geliştirme" hedefidir. Ayrıca Türkiye, Batı ittifakı içindeki rolünü Orta Doğu politikalarından ayrı tutan ve bir anlamda denge politikası yürüten bir aktördür. Ancak Ankara, bu dengeli duruşunu sürdürmede zaman zaman zorlanmaktadır.

Son olarak Türkiye'nin Arap-İsrail anlaşmazlığında dengeli bir tutum izlemeye çalıştığı görülmektedir. Türkiye, uluslararası ortamın ve sistemin şartlarına göre hareket etmeye çalışmıştır. Zaman zaman Arapların lehine ve zaman zaman İsrail'in lehine politikalar izlemiştir. En nihayetinde Türkiye, her zaman uluslararası konjonktürün gerekliliklerine göre tutum belirlemiştir.

KAPADOKYA ÜNİVERSİTESİ
50420 Mustafapaşa, Ürgüp, Nevşehir
yayinevi@kapadokya.edu.tr
kapadokyayayinlari.kapadokya.edu.tr
0(384) 353 5009
www.kapadokya.edu.tr

Türkiye'nin Orta Doğu'daki Güncel Sorunlara Yönelik Politikaları.

Prof. Dr. Türel YILMAZ ŞAHİN *- Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi*

Orta Doğu'daki kaos ve istikrarsızlığın kökenleri 19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başlarına kadar götürülebilir. Birinci Dünya Savaşı sonrasında Orta Doğu ülkeleri İngiltere ve Fransa'nın himayesi altında kalmıştır. Suriye ve Lübnan'da Fransa mandası ve Ürdün, Irak ve Filistin'de İngiltere mandası hâkim olmuştur. Ayrıca Mısır'da 1914 yılından itibaren İngiltere'nin himaye rejimi kurulmuştur. Benzer şekilde Körfez ülkeleri Bahreyn, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ve Katar, 1970'lerin başına kadar İngiltere himayesinde kalmıştır. Kuveyt'teki İngiliz himayesi de 1961 yılına kadar devam etmiştir. Dolayısıyla Türkiye, bu ülkelerle ikili ilişkilerini ancak İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra geliştirme imkânı bulabilmiştir.

Türkiye'nin Orta Doğu politikasının temel prensipleri şunlardır:

1. İç İşlerine Karışmama: Türkiye, bu politikasını 1991 yılında Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği dağılıncaya kadar titizlikle sürdürmüştür. Bazen bu politika, özellikle yakın çevredeki Türkmenleri ihmal ettiği gerekçesiyle eleştirilmiştir.

2. İkili İlişkileri Geliştirme: Türkiye, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra bölgedeki tüm ülkeleri tanımış ve diplomatik ilişkiler kurmuştur. 1948 yılında kurulan İsrail'i bir yıl sonra tanımış, 1961 yılında bağımsız olan Kuveyt'i ve 1970'lerden sonra bağımsızlığını kazanan Katar, Bahreyn ve BAE'yi tanıma yoluna gitmiştir.

3. Türkiye'nin Batı İttifakı İçindeki Rolünün Orta Doğu Bölgesinden Ayrı Tutulması: Türkiye, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Batı politikalarını benimsemiş, Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) ve Avrupa Konseyi gibi Batı kurumlarında yer almıştır. Ancak Türkiye, zaman zaman Batı ile Ortadoğu politikalarını birbirinden ayrı tutmakta ve bu anlamda denge politikası yürütmekte zorlanmıştır. Bağdat Paktı gibi girişimler bölge ülkelerini endişelendirmiştir.

4. Arap-İsrail Anlaşmazlığı'nda Dengeli Tutum: Türkiye, uluslararası sistemin şartlarına göre değişen bir politika izlemiştir. Zaman zaman Arapların ve zaman zaman İsrail'in lehinde politikalar izlemiştir.

Türkiye'nin Arap-İsrail Anlaşmazlığı'ndaki tutumu şu şekilde özetlenebilir:

• 1947 yılında Filistin'in taksim kararının aleyhinde oy kullanmıştır.
• 1949 yılında Arap ülkelerinin tepkisine rağmen İsrail'i tanımıştır.
• 1956 Süveyş Savaşı'nda İsrail'i kınamış ve büyükelçisini çekip maslahatgüzarlık seviyesine indirmiştir.
• 1967 Arap-İsrail Savaşı'nda Arapların lehinde bir politika izlemiştir.
• 1969 yılında İslam Konferansı Örgütü'ne (İslam İşbirliği Teşkilatı'na) katılmıştır.
• 1975 yılında Birleşmiş Milletler (BM) Genel Kurulu'nda Araplarla birlikte Siyonizm'i ırkçılık olarak tanımıştır.
• 1981-82 yıllarında Golan'ın ilhakı, Kudüs'ün başkent ilanı ve Sabra-Şatilla katliamları gibi olaylarda İsrail'e sert tepkiler göstermiştir

Türkiye, bir yandan Arapların destekleyen politikalar izlerken, diğer yandan İsrail'le istihbarat ve askeri alandaki işbirliğini sürdürmüştür. Örneğin Türkiye'nin istihbaratı MİT ile İsrail istihbaratı MOSSAD, Ermeni terör örgütü ASALA ile mücadelede birlikte çalışmıştır.

1991 yılında SSCB'nin dağılmasından sonra Türkiye'nin politikası yavaş yavaş İsrail lehine dönmüştür. 1990'ların başında terör örgütü PKK'yla mücadelenin hız kazandığı bir dönemde Suriye'nin bu örgüte verdiği destek nedeniyle ilişkiler gerginleşmiştir. Aynı dönemde Körfez Krizi'nin etkisi ve Yaser Arafat'ın Arap Dünyası'ndaki prestijini kaybetmesiyle Türkiye, İsrail'le ilişkilerini geliştirme imkânı bulmuştur.

1993-95 yılları, Türkiye'nin İsrail'le stratejik ilişkilerinin tavan yaptığı dönem olmuştur. 1998 Adana Mutabakatı ile Türkiye-Suriye ilişkileri yavaş yavaş düzelmeye başlamış, Suriye PKK'ya desteğini kesmiş ve terör elebaşı Abdullah Öcalan'ı ülkesinden çıkarmıştır.

Arap-İsrail Anlaşmazlığı'nda Hamas'ın aktif bir şekilde ortaya çıkması, Türkiye'nin bu meselede ve İsrail'le ilişkilerinde bir dönüm noktası olmuştur. Hamas'ın esasında İsrail tarafından Filistin Kurtuluş Örgütü'nü (FKÖ) zayıflatmak amacıyla desteklediği bir örgüt olduğu ileri sürülebilir. 1970'li yıllarda "İslami Merkez" adıyla kurulan yapı, 1987 yılındaki Birinci İntifada sürecinde "Hamas" olarak ortaya çıkmıştır.

2006 yılında yapılan seçimlerde Hamas büyük başarı göstermiş, ancak "Orta Doğu Dörtlüsü (BM, Avrupa Birliği, Amerika Birleşik Devletleri ve Rusya)", Hamas'ın tanınması için "silahı bırakması, İsrail'i tanıması ve daha önce imzalanmış anlaşmaları kabul etmesi" gibi şartlar ileri sürmüştür. Hamas bu şartları reddetmiş ve sonuçta Filistin ikiye bölünmüştür. Bunlar; Hamas'ın yönettiği Gazze ve El Fetih'in yönettiği Batı Şeria'dır.

Türkiye'nin Hamas Lideri Halit Meşal'i Ankara'da ağırlaması, özellikle İsrail'den büyük tepki görmüştür. 2009 yılında İsrail'in Gazze'ye yönelik "Dökme Kurşun Operasyonu" sonrasında Davos'ta gerçekleşen "One Minute" olayı ile dönemin Türkiye Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan, Arap Dünyası'nda büyük popülarite kazanmıştır.

Bu olayın ardından Türkiye-İsrail ilişkilerinde "Anadolu Kartalı Tatbikatı" ve "Alçak Koltuk Krizi" gibi bir dizi kriz yaşanmış, en son 2010'daki "Mavi Marmara Olayı" bardağı taşıran son damla olmuştur. Ancak Türkiye, tüm bu krizlere rağmen İsrail'le diplomatik ilişkileri kesmemiş, sadece maslahatgüzarlık seviyesine indirmiştir.

Mısır ve Doğu Akdeniz'de yaşanan gelişmeler de Türkiye'yi yakından ilgilendirmektedir. 2011 yılında Arap Baharı'nın bir parçası olarak Mısır'da ortaya çıkan olaylar sonrası yapılan demokratik seçimleri Müslüman Kardeşler'in adayı Muhammed Mursi kazanmış ve Türkiye bunu olumlu karşılamıştır. Ancak Mursi'ye karşı halk muhalefeti oluşmuş ve Abdülfettah Sisi askeri bir darbe gerçekleştirmiştir. Türkiye, darbeyi sert bir dille eleştirirken, Suudi Arabistan ve diğer Arap ülkeleri (Katar hariç) Sisi'yi desteklemiştir.

Bu yıllarda Türkiye, Mısır'ı karşısına alarak dış politikada stratejik bir hesap hatasına düşmüştür denebilir. Bunun sonucunda 2020 yılında Mısır ile Yunanistan, Doğu Akdeniz'de münhasır ekonomik bölgelerini belirleyen bir anlaşma yapmışlardır. Halbuki Doğu Akdeniz'deki doğal gaz ve petrol arama faaliyetleri ve münhasır ekonomik bölgelerin belirlenmesi gibi önemli konularda Türkiye'nin Mısır'la ilişkilerini iyi tutması son derece faydalı bir strateji olarak görülmektedir.

2000'li yıllarda Türkiye'nin Orta Doğu politikalarında bazı önemli kırılma noktaları yaşanmıştır. 2001 yılındaki 11 Eylül saldırıları sonrasında ABD'nin "önleyici meşru müdafaa" ve "terörle mücadele" adı altında Orta Doğu'ya yönelik faaliyetleri başlamıştır. Bu noktadan itibaren Türkiye'nin Suriye, Irak ve İran'la ilişkilerini ve Orta Doğu'nun güvenliğini yakından ilgilendiren konularda kritik bir döneme girilmiştir.

2006 yılında ABD, Suriye'ye 17 maddelik bir istekler listesi sunmuştur. Bu istekler arasında İran'la ilişkilerin kesilmesi, Hizbullah'ın ülkede barındırılmaması, Hamas'ın ülkeden çıkarılması ve İran'a uygulanan yaptırımlara katılması gibi Beşar Esad'ın kabul edemeyeceği talepler yer almıştır.

Irak işgalinden sonra Türkiye, İran ve Suriye'yle işbirliği içine girmiştir. Özellikle Suriye'yle ilişkiler, 1939 yılında Hatay'ın Türkiye'ye katılmasından sonra yaşanan güven bunalımına rağmen tarihte görülmemiş bir seviyeye ulaşmıştır. Başbakan Erdoğan ve Suriye Devlet Başkanı Beşar Esad arasında dostluk gelişmiş, iki ülke arasında vizeler kalkmış, ortak bakanlar kurulu toplantıları yapılmıştır. Ancak 2011 Arap Baharı ile bu ilişkiler bozulmuştur. Suriye'de başlayan iç savaş, "tam bir dünya savaşına" dönüşmüştür. Vekalet savaşlarının yürütüldüğü bu ortamda DEAŞ gibi terör örgütleri ve ABD tarafından desteklenen PYD/YPG yapılanmaları filizlenip güçlenmişlerdir.

Türkiye, Suriye politikasında üç temel ilke üzerinde durmuştur:

1. Sınır güvenliğinin sağlanması.
2. Bölgede faaliyet gösteren terör örgütlerinin (özellikle PKK'nın Suriye uzantısı olan PYD/YPG) etkisiz hale getirilmesi.
3. Türkiye'ye sığınan Suriyelilerin güvenli bir şekilde yurtlarına dönmelerinin sağlanması.

Sonuç

Orta Doğu ülkelerinin 20. yüzyılın ortalarına kadar Fransız ve İngilizlerin himayesi altında kalması, Türkiye'nin bu devletlerle ikili ilişkilerini geliştirmesinin ve bölgesel ekonomik entegrasyonun önündeki başlıca etmenler olmuştur. Modern dönemde Orta Doğu devletlerinin bağımsızlıklarını kazanmaya başlamasıyla birlikte Türkiye, Orta Doğu politikalarını yeniden dizayn etmek durumunda kalmıştır.

Türkiye, Orta Doğu politikasında iç işlerine karışmama, ikili ilişkileri geliştirme ve denge politikası gibi temel saiklerle hareket etmiştir. Bilhassa Arap-İsrail Savaşları ve Filistin meselesi, Türkiye'nin Orta Doğu politikalarındaki en önemli zorluklardan birini teşkil etmiştir. Ayrıca Türkiye, uzun yıllar boyunca komşu ülkelere dönük politikalarında sınır güvenliği, terörle mücadele ve su sorunu gibi başlıklara odaklanmıştır.

Genel olarak Türkiye, Orta Doğu'daki krizlerin kendi ulusal güvenliğini ve çıkarlarını yakından ilgilendirdiği gerçeğiyle hareket etmiştir. İhtiyatlı ve dengeli olmayı gerektiren bu politikalarda Türkiye, zaman zaman stratejik hatalara düşmüş olmakla birlikte her zaman uluslararası normlar çerçevesinde ve konjonktürün gerektirdiği şekilde hareket etmiştir.

Yazar Hakkında

Prof. Dr. Türel YILMAZ ŞAHİN *- Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi*

Türel Yılmaz Şahin, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü öğretim üyesidir.

1987 yılında Gazi Üniversitesi (GÜ) İİBF Uluslararası İlişkiler Bölümünden mezun olan Şahin, yine aynı Üniversitede 1992 yılında Yüksek Lisans ve 1997 yılında da Doktora programlarını Uluslararası İlişkiler Anabilim dalında tamamladı. 2002'de "doçent", 2007 yılında "profesör" unvanı alan Şahin, 2004-2008 yılları arasında GÜ İİBF Dekan Yardımcılığı, 2009-2011 yılları arasında da Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi İİBF Dekanlığı görevlerini üstlendi. 2024 yılından itibaren ise, Ankara HBV Üniversitesi İİBF Uluslararası İlişkiler Bölümü Bölüm Başkanlığı görevini yürütmektedir.

Şahin'in akademik çalışmaları Siyasi Tarih ve Orta Doğu Bölgesi özelinde Türk Dış Politikası üzerine yoğunlaşmaktadır. Türkiye-İsrail Yakınlaşması, Uluslararası Politikada Orta Doğu başlıklı iki kitabı bulunan Şahin'in aynı zamanda editörlüğünü üstlendiği Uluslararası Politikada Suriye, Uluslararası Politikada İsrail, Uluslararası Politikada İran başlıklı üç kitap ve Orta Doğu'ya ilişkin yazılmış çok sayıda makalesi bulunmaktadır.

Türk Dış Politikasında Güncel Konular

Küresel ve bölgesel rekabet uluslararası ilişkilerde baş döndürücü bir değişim ve dönüşümle sonuçlanmaktadır. Devletler arası savaşlar, iç savaşlar, terörizm, ekonomik ve teknolojik rekabet, artan nüfus artışıyla birlikte kıt kaynakların her geçen gün daha da kritik hale gelmesi, düzenli ve düzensiz göçler, salgın hastalıklar devletlerin güvenlik anlayışını hızla değiştirmekte, bu karmaşık ve hızla değişen gündemde karar almak ve uygulamak daha da zorlaşmaktadır.

Küresel ve bölgesel rekabette önemli rol oynayan Türkiye bu gelişmelerden önemli derecede etkilenirken, uluslararası politikada da etkin rol oynamaktadır. Bu açıdan Türk dış politikasında alınan kararlar Türkiye'nin güvenliğinde de temel rolü oynarken aynı zamanda bölgesel ve küresel gelişmeleri de önemli ölçüde etkilemektedir.

Uluslararası İlişkilerdeki gelişmeleri yakından takip etmek ve doğru okumak, dış politikada karar almak konusunda temel rolü oynamaktadır. İlgili devlet kurumları kadar üniversiteler ve düşünce kuruluşları da bu süreçte önemli rol oynamaktadır. Kapadokya Üniversitesi (KÜN) ve Ankara Kriz ve Siyaset Araştırmaları Merkezi (ANKASAM) iş birliğinde yürütülen bu proje ile Türk Dış Politikasında Güncel Konuların, bu konudaki uzmanlar ile tartışılması, ele alınması ve Türk Dış Politikasında alınacak kararlara ışık tutması amaçlanmaktadır.

Proje hakkında detaylı bilgiye;
https://commonhorizon.kapadokya.edu.tr/ adresinden ulaşabilirsiniz.

Prof.Dr. Şafak OĞUZ

2019 yılında Doçentlik ve 2024 yılında Profesör unvanını alan Prof.Dr. Şafak OĞUZ, Türk Silahlı Kuvvetleri'ndeki (TSK) 23 yıllık hizmetinden sonra 2021 yılında emekli olmuştur. Görevi esnasında Birleşmiş Milletler (BM) ve Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) bünyesinde de çalışan OĞUZ, Kitle İmha Silahları, Terörizm, Uluslararası Güvenlik, Uluslararası Örgütler ve Barış ve Çatışma Çalışmaları konularında çalışmalar yapmaktadır. Prof.Dr. Şafak OĞUZ, halen Kapadokya Üniversitesi İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi Dekan Vekili olarak görev yapmaktadır. İyi derece İngilizce ve Almanca bilmektedir.

Prof. Dr. Mehmet Seyfettin EROL

Boğaziçi Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü'nden 1993'de mezun oldu. Boğaziçi Üniversitesi'nde 1995'de Yüksek Lisans çalışmasını tamamlayan Erol, 2005 yılında Ankara Üniversitesi'nde yaptı. 2009'da "Uluslararası İlişkiler" alanında doçent ve 2014 yılında da Profesörlük unvanlarını aldı.

Uzmanlık alanları, "Jeopolitik", "Kriz Yönetimi", "Güvenlik", "Türk Dış Politikası" ve "Türk Dünyası" olan Prof. Erol'un, bu konularda çok sayıda bilimsel makalesi ve kitabı bulunmaktadır.

Avrasya Dosyası, Karadeniz Araştırmaları, Gazi Akademik Bakış, Bölgesel Araştırmalar Dergisi, Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları dergileri editörlükleri ile TRT, Kanal A ve BBN Türk'te radyo-televizyon programları yapan, Türkiye'nin önde gelen dergi ve gazetelerinde köşe yazarlığı yapan-görüşleri yayımlanan Prof. Erol, bu çalışmalarından dolayı 2007'de Türk Dünyası Yazarlar ve Sanatçılar Vakfı (TÜRKSAV) "Türk Dünyası Hizmet Ödülü", 2015'de Türkiye Yazarlar Birliği (TYB) "Basın-Fikir Ödülü" başta olmak üzere çok sayıda ödüle layık görülmüştür.

Ufuk, Ankara ve Gazi Üniversitelerinde dersler veren Prof. Erol, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İİBF Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde öğretim üyesi olarak akademik çalışmalarını devam ettirmektedir. Türkiye'nin önde gelen düşünce merkezlerinde (ASAM, SDE, GSAM, USGAM) uzman ve kurucu başkan olarak görevler üstlenen Prof. Erol, 2016'dan bu yana Ankara Kriz ve Siyaset Araştırmaları Merkezi (ANKASAM) Kurucu Başkanı olarak bu alandaki faaliyetlerini devam ettirmektedir.